

Відгук
16.12.2021
Влада Ситтарівська
Віслюк
Дж. Лакофф
Дж. Джонсон
ЗФ. 64.057.052
перемичка О.М.

**Відгук
офіційного опонента**

**кандидата філософських наук, доцента Толстова Івана Вікторовича
на дисертацію Овчаренко Наталії Миколаївни: «Метафора і
метафоризація: філософсько-антропологічний вимір», поданої на здобуття
ступеня доктора філософії з галузі знання 03 – Гуманітарні науки, за
спеціальністю 033 Філософія.**

Незважаючи на величезну кількість робіт, присвячених метафорі інтерес дослідників до вивчення цього феномену не слабшає, а навпаки, посилюється. Цьому також сприяє й сучасний розвиток когнітивних наук: коли переосмислюються закони людського мислення, то зростає увага до метафори як складного гносеологічного та антропологічного феномену, що стає основою багатьох сучасних міждисциплінарних досліджень. Це не тільки зростання практичного наукового інтересу до феномену метафори, а й порівняння можливостей людини та штучного інтелекту. Сучасне розуміння людини та її розвитку з необхідністю веде до розуміння нейролінгвістичних механізмів мови як засобу формування та вираження думки, а отже, врешті-решт, до метафори. При цьому багато питань, пов'язаних з вивченням метафори, залишаються невирішеними. Одним з таких питань, як зазначає дисертантка, є «питання у площині культурної і філософської антропології, як у культурі при неминучому впливі метафори формуються нові смисли» [с. 22]. Щоб дати відповідь на це питання дисертантка застосовує трансдисциплінарні та міждисциплінарні підходи до феномену метафори.

Крім того слід відмітити, що дуже важливою для відповіді на поставлене дисертанткою вище питання є концепція, яку представили у своїй хрестоматійній роботі «Метафори, якими ми живемо» американські дослідники Дж. Лакофф та М. Джонсон. Вони постулюють погляд на природу метафори не як на поетичний та риторичний виразний засіб, а як на те, що пронизує все наше повсякденне життя та проявляється не тільки в мові, а й у мисленні та

діях людини. Відповідно до такого підходу наша понятійна система носить переважно метафоричний характер, наше мислення, повсякденний досвід та поведінка значною мірою обумовлюються метафорою. Погоджуючись з думками цих дослідників, дисертантка поставила за мету визначити місце метафори, її раціональних та ірраціональних сторін у мисленнєвому процесі людини через вираження у мові та мистецтві, а також виявити механізми метафоротворення та джерела походження явища метафоричності (метафоризації).

Слід відмітити, що рецензоване дослідження відзначається глибоким проникненням думки авторки у проблему особливостей феномену метафори не як стилістичного засобу мови, а як антропологічної реалії, що знаходить вияв у мові та мистецтві, а структура дисертації є логічно виправданою і відповідає поставленим завданням, які орієнтовані на всебічний аналіз предмета дисертаційної роботи, на заглиблення розуміння основних філософських проблем функціонування метафор. Робота є комплексним системним дослідженням даної проблематики. Поставлені цілі авторка розкриває у трьох розділах – логічно і послідовно аналізуючи філософські підвалини метафори у наявних філософських та гуманітарних дослідженнях, у філософсько-антропологічному ракурсі поетики, прагматики та герменевтики метафори і, нарешті, у філософії мистецтва та метафориці художнього образу. Дисертантка ретельно розробила понятійно-категоріальний апарат дослідження, обґрунтовує нові поняття, в тому числі й поняття «метафорона».

Загалом вибір та застосування теоретичної та методологічної бази дослідження свідчить про високий рівень дисертаційної роботи, достатню наукову філософську компетентність для комплексного висвітлення складної філософської проблематики.

Вибір методів дослідження є доцільним, зокрема застосовані такі методи дослідження як логіко-аналітичний та метод абстрагування, за допомогою герменевтичного метода проаналізоване функціонування метафор як поетичних тропів та багатогранних художніх образів у мистецьких творах, уточнені

семіозис та герменевтика метафори згідно «циклу життя» метафори, завдяки використанню методів функціоналізму виявлені та обґрунтовані нові функції метафори – валентності, креативності, гри, трансферу почуттів.

Наталія Овчаренко чітко формулює положення дисертації, полемізуючи з різними дослідниками з даної проблематики, вибудовує та ретельно аргументує свою власну дослідницьку точку зору. Концепція дисертації засновується на опрацюванні суттєвої кількості наукових джерел, як українських, так і іноземних. Аспекти новизни, повністю відповідають отриманим результатам роботи: метафора інтерпретується як антропологічно важливий чинник розвитку мислення, показано, як метафора виступає способом розв'язання найбільш складних та проблемних евристичних задач, що постають у тому чи іншому культурному середовищі, пропонується розглядати розвиток мислення як ускладнення семіозису згідно семіотичній моделі: сигнал – знак – метафора – символ, розглянуто троп як ідеальну модель метафори, визначено філософсько-антропологічний потенціал мовних тропів, виявлені подібні до метафори механізми абстрагування у метонімії та гіперболі.

Найбільш суттєві результати дисертаційної роботи Наталії Овчаренко засновані на тому, що метафора розглянута як філософський феномен, що займає проміжне становище між конкретним і абстрактним мисленням, як спосіб розв'язання найбільш складних та проблемних антропологічних задач, як основа творчості у культурі, основа побудови нових нейронних зв'язків та ідеальних моделей у мові та науці. Крім того, уточнені способи класифікації (категоризації) метафор згідно функціональному принципу їх поділу (функції валентності, «трансферу» почуттів, еволюційної реалістичності, гри тощо), семіотична та герменевтична теорії метафори (запропонована горизонтально-вертикальна ієрархія метафор), проаналізовані чинники фантазії та багатооб'єктності в герменевтиці метафори у мистецтві.

Уважне вивчення дисертації та публікацій автора дозволяє зробити висновки, що мета дослідження повністю виконана, наукова новизна досягнута і всебічно обґрунтована. Зокрема Наталією Миколаївною пропонується

розглядати розвиток мислення як ускладнення семіозису згідно різним семіотичним моделям; обґрунтовується поняття метафору як складного синтетичного знаку, що концептуалізує різні складові багатоманітної реальності, має значний інтерпретативний потенціал для філософської рефлексії наявних реалій. Авторкою розроблена та реалізована комплексна методологічна програма вивчення метафори у різних галузях людської діяльності.

Проведені в дисертаційній роботі результати дослідження можуть бути використані у сфері філософських досліджень, а також в області культурології та мистецтвознавства, культурної антропології, метафорології, вони можуть стати основою нових антропологічних підходів, а також міждисциплінарних досліджень метафори. Дисертація є зразком трансдисциплінарного підходу у вивченні дійсно значущих антропологічних проблем, тож може бути застосована як в методологічному плані, так і філософсько-теоретичному плані для розробки нової практичної філософії в межах існуючого антропологічного повороту у гуманітарних науках.

Отже, дисертаційна робота є завершеним самостійним науковим дослідженням, яке присвячене актуальній проблематиці у галузі філософської антропології, філософії культури. Усі висновки та пункти новизни мають всебічне обґрунтування та наукову переконливість. Висновки, здобуті у результаті дослідження, апробовано на цілій низці як зарубіжних, так і українських міжнародних конференцій (більше 20), більшість тез доповідей опубліковані, основні результати роботи висвітлені у 8 статтях, 6 з яких опубліковано в українських фахових виданнях з філософії, 2 – в іноземному фаховому виданні з філософських наук.

Також слід відмітити, що на підставі вивчення тексту дисертації здобувача, наукових праць здобувача та Протоколу контролю оригінальності (перевірку наявності текстових запозичень виконано в антиплагіатній інтернет-системі Strikeplagiarism.com) встановлено, що дисертаційна робота виконана

самостійно, текст дисертації не містить плагіату, а дисертація відповідає вимогам академічної доброчесності.

Позитивно оцінюючи представлену роботу вважаємо за необхідне висловити певні побажання та зауваження:

По-перше, потребує роз'яснення питання щодо співвідношення між когнітивною та поетичною функціями метафори. Так, наше мислення метафоричне за своєю природою, але чи завжди метафора допомагає процесу пізнання? Можливо іноді вона просто відсилає до чогось іншого, але сама ця відсилка нічого не пояснює? В такій ситуації одна метафора може вказувати на іншу й так може відбуватися без кінця, при цьому дійти до сутності ми не зможемо.

По-друге, зауваження стосується формального чинника категоризації метафори у підрозділі 1.2 і надто лаконічної презентації способів категоризації у метафорі. Зокрема, автор стверджує «Аналіз формальних характеристик метафори свідчить про те, що вона здатна задіювати спектр мовних засобів від частини слова до об'єму художніх творів», але дана теза підкріплюється малою кількістю прикладів метафор з таким широким спектром засобів.

По-третє, необхідно зазначити, що більш докладно можна було розглянути підходи до вивчення метафори у вітчизняній філософії мови, це зокрема теорії О. Потебні та теорії Львівсько-Варшавської школи, що розглядають метафору як фундаментальну основу нашого пізнання.

По-четверте, потребує уточнення саме поняття «абсолютної метафори», використане у підрозділі 1.4.3. «Абсолютна метафора Г. Блюменберга та ідея істини (правди) у метафорі», без цього уточнення не ясно, чи автор слідує концепції Блюменберга, чи пропонує своє тлумачення абсолютної метафори, вважаючи його «фундаментальним елементом філософської мови».

По-п'яте, на наше переконання, метафора у мистецтві розглядається дисертанткою насамперед на прикладах класичного образотворчого мистецтва та музики (підрозділ 3.2.), що значно звужує проблематику метафоризації та метафоричного художнього образу, не розкриваючи художніх процесів, що

представлені у сучасних динамічних видах мистецтва, зокрема у кінематографі, театрі, VR мистецтві тощо.

Однак ці зауваження не впливають суттєво на загальну високу оцінку роботи, ніскільки не применшують її наукової та практичної цінності, а також жодним чином не ставлять під сумнів актуальність та належну якість виконаної дисертації.

Таким чином, дисертаційна робота «Метафора і метафоризація: філософсько-антропологічний вимір» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке виконане на високому теоретичному та методичному рівні. Зміст, структура, оформлення дисертації та кількість публікацій відповідають діючим вимогам п.п. 9, 11, 12 «Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167 зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій», а її автор Овчаренко Наталія Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 033 – Філософія.

Офіційний опонент
завідувач кафедри філософії та соціології
навчально-наукового центру
гуманітарної освіти
Українського державного університету
залізничного транспорту
кандидат філософських наук, доцент

І.В. ТОЛСТОВ

Особистий підпис
засвідчую _____ 20 __ р.
завідуючий канцелярією
УкрДУЗТ

Толстов І.В.

